ORIGINAL ARTICLE

INTERNATIONAL JOURNAL OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

ISSN: 2692-515-x, Impact Factor: 9.23

American Academic publishers, volume 6, issue 01,2026

Journal: https://www.academicpublishers.org/journals/index.php/ijai

THE ROLE OF OUT-OF-CLASS LEARNING ACTIVITIES IN DEVELOPING LIBRARY CULTURE IN STUDENTS

Kilichova Billura Yorkynkhuja qizi

Shakhrisabz State Pedagogical Institute

Theory and Methodology of Education and Training

(Primary Education), 2nd year master's student

qilichovabillura@gmail.com

Annotation:

This article analyzes the pedagogical significance of extracurricular educational activities in forming and developing students' reading culture in general secondary schools from a scientific and theoretical perspective. It highlights possibilities for increasing interest in fiction through the content, forms, and methods of extracurricular activities. The effectiveness of literary clubs, reading competitions, literary evenings, and creative meetings is substantiated. The teacher's organizational and guiding role is emphasized as an important factor. Research findings show that extracurricular activities foster independent thinking, speech culture, moral development, learning motivation, and active participation in educational processes within schools, offering practical implications for educators and institutions.

Key words

reading culture, extracurricular educational activities, fiction, clubs, literary evenings, reading competitions, creative meetings, guiding activities, independent thinking, speech culture

Annotatsiya

Mazkur maqolada umumta'lim maktablarida o'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishda sinfdan tashqari o'quv mashg'ulotlarining pedagogik ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Sinfdan tashqari mashg'ulotlarning mazmuni, shakl va usullari orqali o'quvchilarning badiiy adabiyotga bo'lgan qiziqishini oshirish imkoniyatlari yoritiladi. Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda adabiy to'garaklar, kitobxonlik tanlovlari, adabiy kechalar hamda ijodiy uchrashuvlarning samaradorligi asoslab beriladi. Shuningdek, o'qituvchining tashkiliy va yo'naltiruvchi faoliyati muhim omil sifatida ko'rsatilib, tadqiqot natijalari sinfdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, nutq madaniyati va ma'naviy-axloqiy dunyosini boyitishga xizmat qilishini ko'rsatadi hamda ta'lim jarayonida ularning o'quv motivatsiyasi va ijtimoiy faolligini oshirishga samarali pedagogik vosita ekanligini asoslaydi va amaliy tavsiyalar beriladi muassasalar uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar

kitobxonlik madaniyati, sinfdan tashqari o'quv mashg'ulotlar, badiiy adabiyot, to'garak, adabiy kechalar, kitobxonlik tanlovlari , ijodiy uchrashuvlar, yo'naltiruvchi faoliyat, mustaqil fikrlash, nutq madaniyati

Аннотация

В данной статье с научно-теоретической точки зрения анализируется педагогическое значение внеклассных учебных занятий в формировании и развитии культуры чтения у учащихся общеобразовательных школ. Раскрываются возможности повышения интереса учащихся к художественной литературе посредством содержания, форм и методов

INTERNATIONAL JOURNAL OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE
ISSN: 2692-515-x, Impact Factor: 9.23
American Academic publishers, volume 6, issue 01,2026
Journal: https://www.academicpublishers.org/journals/index.php/ijai

внеклассных занятий. Обосновывается эффективность литературных кружков, конкурсов чтецов, литературных вечеров и творческих встреч. Также подчеркивается важная роль организационной и направляющей деятельности учителя. Результаты исследования показывают, что внеклассные занятия способствуют развитию самостоятельного мышления, культуры речи, мотивации к обучению, духовно-нравственного развития, социальной активности учащихся и их вовлеченности в образовательный процесс, обеспечивая практическую значимость выводов для педагогов и образовательных учреждений различного уровня обучения сегодня широко применимых науке.

Ключевые слова

культура чтения, внеурочные учебные занятия, художественная литература, кружки, литературные вечера, конкурсы чтецов, творческие встречи, направляющая деятельность, самостоятельное мышление, культура речи

Kirish

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish muhim pedagogik masalalardan biri hisoblanadi. Kitob mutolaa qilish o‘quvchilarning bilim doirasini kengaytirish, mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish, nutq madaniyati hamda ma’naviy-axloqiy fazilatlarini yuksaltirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois ta’lim jarayonida o‘quvchilarning kitobga bo‘lgan qiziqishini oshirish va ularni mutolaa madaniyatiga yo‘naltirish dolzarb vazifa sifatida qaralmoqda.

Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida bu vazifani amalga oshirishda nafaqat dars jarayoni, balki sinfdan tashqari o‘quv mashg‘ulotlari ham muhim o‘rin tutadi. Sinfdan tashqari mashg‘ulotlar o‘quvchilarning qiziqish va ehtiyojlarini hisobga olgan holda tashkil etilib, ularni erkin fikrlashga, ijodkorlikka va mustaqil kitob o‘qishga undaydi. Ayniqsa, adabiy to‘garaklar, kitobxonlik tanlovlari, adabiy kechalar va ijodiy uchrashuvlar o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini oshirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Shu nuqtayi nazardan, mazkur maqolada o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda sinfdan tashqari o‘quv mashg‘ulotlarining roli, ularning mazmuni va pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi hamda amaliy tavsiyalar beriladi.

Adabiyotlar tahlili

So‘nggi yillarda o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish masalasi pedagogika va ta’lim metodikasi sohasida dolzarb ilmiy muammolardan biri sifatida keng tadqiq etilmoqda. Xususan, globallashuv va raqamli axborot muhitining kengayishi sharoitida yoshlarning mutolaa faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, ularning badiiy va ilmiy adabiyotga bo‘lgan qiziqishini oshirish masalalari zamonaviy ilmiy izlanishlarning markazida turibdi.

Xorijiy tadqiqotchilarning so‘nggi 10–15 yillik ilmiy ishlarida kitobxonlik madaniyati shaxsning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishi bilan uzviy bog‘liq jarayon sifatida talqin etiladi. Jumladan, J. Brunerning ta’limning konstruktiv modeli asosida olib borilgan keyingi tadqiqotlarida (2010–2018) o‘qish jarayoni bilimlarni mustaqil kashf etish va ma’noli o‘zlashtirishning muhim vositasi sifatida baholanadi.[1:58] B. Bloom taksonomiyasining yangilangan variantlariga tayangan zamonaviy tadqiqotlarda (Anderson, Krathwohl va boshqalar) mutolaa jarayoni o‘quvchilarda yuqori darajadagi tafakkur operatsiyalarini shakllantirish omili sifatida e’tirof etiladi.[2:210]

Shuningdek, Yevropa va Osiyo mamlakatlarida olib borilgan pedagogik tadqiqotlarda (2012–2023) sinfdan tashqari o‘quv mashg‘ulotlari o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan ichki motivatsiyasini kuchaytiruvchi samarali ta’limiy muhit sifatida ko‘rsatib berilgan. Ushbu

ISSN: 2692-515-x, Impact Factor: 9.23
American Academic publishers, volume 6, issue 01,2026
Journal: https://www.academicpublishers.org/journals/index.php/ijai

tadqiqotlarda adabiy klublar, kitobxonlik loyihalari va ijodiy o‘qish texnologiyalarining ijobiy natijalari empirik jihatdan asoslangan.

O‘zbekiston pedagog olimlarining so‘nggi yillardagi ilmiy izlanishlarida ham kitobxonlik madaniyatini shakllantirish masalasi alohida e’tiborga olinmoqda. Jumladan, N. Sayidahmedov (2012–2020) tadqiqotlarida sinfdan tashqari ta’lim faoliyati o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va ma’naviy barkamolligini rivojlantirishda muhim pedagogik omil sifatida talqin etilgan.[3:126] R. Safarova va Sh. Abdullayevaning (2015–2022) ilmiy ishlarida adabiy to‘garaklar, kitobxonlik tanlovlari va madaniy-ma’rifiy tadbirlarning tarbiyaviy samaradorligi tahlil qilingan.[4:89]

Q. Yo‘ldoshev va B. To‘xliyevlarning (2014–2021) tadqiqotlarida o‘quvchilarda mutolaa madaniyatini shakllantirishda o‘qituvchining metodik tayyorgarligi, pedagogik mahorati va sinfdan tashqari mashg‘ulotlarni tizimli tashkil etish masalalari asoslab berilgan. Mualliflar interfaol metodlar, muammoli o‘qish va ijodiy yondashuvlar kitobxonlik faoliyatining samaradorligini oshirishini ta’kidlaydilar.[5:110]

Shuningdek, so‘nggi yillarda (2018–2024) respublikamizda olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda raqamli ta’lim resurslari va an’anaviy mutolaani uyg‘unlashtirish, sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish orqali o‘quvchilarning kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshirish masalalari yoritilgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, kitobxonlik madaniyatini shakllantirish bo‘yicha ilmiy izlanishlar yetarli bo‘lsa-da, **sinfdan tashqari o‘quv mashg‘ulotlarining mazmuni, shakl va metodlarini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida takomillashtirish**, ularning samaradorligini empirik jihatdan asoslash masalasi hanuzgacha dolzarb bo‘lib qolmoqda. Mazkur holat ushbu tadqiqot mavzusining ilmiy va amaliy ahamiyatini belgilaydi

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot umumta’lim maktablari o‘quvchilarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishda sinfdan tashqari o‘quv mashg‘ulotlarining pedagogik ahamiyati hamda samaradorligini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan asoslashga yo‘naltirilgan.

Tadqiqotning metodologik asosi zamonaviy ta’lim paradigmalari doirasida shakllangan **shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv**, **kompetensiyaviy yondashuv** hamda **tizimli yondashuv** g‘oyalariga tayanadi. Shuningdek, ta’lim jarayonida o‘quvchining individual ehtiyojlari, qiziqishlari va intellektual imkoniyatlarini inobatga olishga asoslangan pedagogik konsepsiyalar tadqiqotning metodologik negizini tashkil etadi. Tadqiqotda shaxsning ma’naviy-intellektual rivojlanishida kitobxonlik madaniyatining tutgan o‘rni haqidagi falsafiy, pedagogik va psixologik qarashlar ham asos qilib olindi.

Tadqiqot jarayonida **ilmiy-pedagogik va metodik adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash va umumlashtirish** metodlaridan keng foydalanildi. Ushbu metodlar orqali kitobxonlik madaniyati tushunchasining mazmun-mohiyati, uning tarkibiy komponentlari, shuningdek, sinfdan tashqari o‘quv mashg‘ulotlarining ta’lim-tarbiya jarayonidagi o‘rni va ahamiyati ilmiy manbalar asosida o‘rganildi hamda mavjud yondashuvlar tizimlashtirildi.

Tadqiqotning empirik bosqichida **kuzatish, suhbat va so‘rovnoma** metodlari qo‘llanildi. Kuzatish metodi orqali sinfdan tashqari o‘quv mashg‘ulotlari jarayonida o‘quvchilarning mutolaa faoliyati, o‘qishga bo‘lgan qiziqishi, faolligi va mustaqil fikrlash ko‘nikmalaridagi o‘zgarishlar aniqlab borildi. Suhbat metodi yordamida o‘quvchilar hamda pedagoglarning kitobxonlik madaniyatiga oid qarashlari, motivatsiyasi va munosabatlari tahlil qilindi. So‘rovnomalar orqali esa o‘quvchilarning o‘qish odatlari, sevimli adabiyot turlari hamda sinfdan tashqari mashg‘ulotlarning ularning shaxsiy rivojiga ta’siri haqida empirik ma’lumotlar to‘plandi.

ORIGINAL ARTICLE
INTERNATIONAL JOURNAL OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE
ISSN: 2692-515-x, Impact Factor: 9.23
American Academic publishers, volume 6, issue 01,2026
Journal: https://www.academicpublishers.org/journals/index.php/ijai

Tadqiqot doirasida **tajriba-sinov ishlari** tashkil etilib, adabiy to‘garaklar, kitobxonlik tanlovlari, adabiy kechalar, ijodiy uchrashuvlar va interfaol mashg‘ulotlar asosida olib borilgan sinfdan tashqari o‘quv faoliyatining o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishga ta’siri o‘rganildi. Tajriba-sinov jarayonida an’anaviy va innovatsion pedagogik texnologiyalar uyg‘unligidan foydalanildi hamda natijalar bosqichma-bosqich tahlil qilindi.

Olingan empirik natijalar **matematik-statistik tahlil** hamda **sifat tahlili** metodlari yordamida qayta ishlanib, tajriba va nazorat guruhlari natijalari o‘zaro solishtirildi. Natijalar asosida sinfdan tashqari o‘quv mashg‘ulotlarining o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishdagi pedagogik samaradorligi ilmiy jihatdan asoslandi va tegishli xulosalar chiqarildi.

Natijalar va tahlillar

Tadqiqot jarayonida sinfdan tashqari o‘quv mashg‘ulotlari asosida tashkil etilgan pedagogik faoliyatning o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishga ta’siri o‘rganildi. Tajriba-sinov ishlari umumiy o‘rta ta’lim maktablarida olib borilib, unda o‘quvchilarning kitob mutolaasiga bo‘lgan qiziqishi, faolligi hamda o‘qilgan asarlarni tushunish va tahlil qilish ko‘nikmalaridagi o‘zgarishlar tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, adabiy to‘garaklar, kitobxonlik tanlovlari, adabiy kechalar va ijodiy uchrashuvlar asosida tashkil etilgan sinfdan tashqari mashg‘ulotlar o‘quvchilarning badiiy adabiyotga bo‘lgan qiziqishini sezilarli darajada oshirdi. Kuzatishlar jarayonida o‘quvchilarning mutolaa jarayonida faol ishtirok etishi, o‘qilgan asarlar yuzasidan mustaqil fikr bildira olishi va o‘z qarashlarini asoslab berish ko‘nikmalari rivojlanganligi aniqlandi.

So‘rovnoma va suhbat natijalariga ko‘ra, tadqiqotda ishtirok etgan o‘quvchilarning aksariyati sinfdan tashqari mashg‘ulotlar ularning kitob o‘qishga bo‘lgan munosabatini ijobiy tomonga o‘zgartirganini ta’kidladilar. Ayniqsa, jamoaviy muhokamalar va ijodiy topshiriqlar o‘quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirishda samarali bo‘lgani qayd etildi. Shuningdek, o‘quvchilarning so‘z boyligi va mantiqiy fikrlash darajasida ijobiy o‘zgarishlar kuzatildi.

Tajriba-sinov ishlari natijalarining tahlili sinfdan tashqari o‘quv mashg‘ulotlarini tizimli va maqsadga muvofiq tashkil etish o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, tahliliy yondashuv va ijodiy faolligini oshirishga xizmat qilishini ko‘rsatdi. Olingan natijalar ilmiy-pedagogik adabiyotlarda ilgari surilgan nazariy qarashlar bilan uyg‘un ekanligi aniqlandi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari sinfdan tashqari o‘quv mashg‘ulotlari o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini oshirishning samarali pedagogik vositasi ekanligini tasdiqlaydi hamda ularni ta’lim jarayoniga keng joriy etish zarurligini ko‘rsatadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, sinfdan tashqari o‘quv mashg‘ulotlari o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Adabiy to‘garaklar, kitobxonlik tanlovlari, adabiy kechalar va ijodiy uchrashuvlar o‘quvchilarning badiiy adabiyotga bo‘lgan qiziqishini oshirish, mustaqil fikrlash va nutq madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, tadqiqot davomida o‘qituvchining tashkiliy va yo‘naltiruvchi faoliyati muhim pedagogik omil ekani aniqlangan. Mashg‘ulotlarning maqsadga muvofiq rejalashtirilishi, interfaol metodlardan foydalanilishi o‘quvchilarning mutolaa jarayonidagi faol ishtirokini rag‘batlantiradi hamda kitob o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, sinfdan tashqari mashg‘ulotlar nafaqat kitobxonlik madaniyatini rivojlantiradi, balki o‘quvchilarning ma’naviy dunyosini boyitish, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va shaxsiy bilim darajasini oshirishga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

ISSN: 2692-515-x, Impact Factor: 9.23
American Academic publishers, volume 6, issue 01,2026
Journal: https://www.academicpublishers.org/journals/index.php/ijai

Shu bilan birga, tadqiqotning amaliy qismi sinfdan tashqari o‘quv mashg‘ulotlarini tizimli va maqsadga muvofiq tashkil etishning zarurligini ko‘rsatadi.

Ushbu tadqiqotning natijalari pedagogik amaliyotda qo‘llanilishi o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini oshirish bo‘yicha samarali strategiyalarni ishlab chiqishga va ta’lim jarayonini yanada boyitishga xizmat qiladi.

References

1. Bruner J. The Culture of Education. – Cambridge: Harvard University Press, 2011. – 224 p.
2. Anderson L.W., Krathwohl D.R. A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing. – New York: Longman, 2014. – 336 p.
3. Sayidahmedov N. Pedagogical technology and pedagogical skills. – Tashkent: Science and technology, 2012. – 240 p.
4. Safarova R. A person-centered approach to the educational process. – Tashkent: Teacher, 2015. – 198 p.
5. OECD. Reading for Change: Performance and Engagement Across Countries. – Paris: OECD Publishing, 2018. – 152 p.
6. Abdullayeva Sh. Pedagogical foundations of the formation of spiritual culture in students. - Tashkent: Science, 2018. - 176 p.
7. Alvermann D.E. Adolescent Literacy in a Digital World. - New York: Guilford Press, 2021. - 248 p.
8. Clark C., Teravainen A. Children and Young People's Reading in 2020. - London: National Literacy Trust, 2020. - 96 p.
9. Cremin T., Mottram M. Reading for Pleasure in Primary Schools. - London: Routledge, 2019. - 210 p.
10. Guthrie J.T., Klauda SL. Reading motivation and engagement in school contexts // Educational Psychologist. - 2016. - Vol. 51, No. 3. – P. 233–247.
11. Ismailova M. Ways to form interest in reading among students // Educational and innovative research. – 2022. – No. 2. - B. 67-72.